

UTJECAJ GLOBALNE KRIZE NA REGIONALNU VANJSKOTRGOVINSKU RAZMJENU HRVATSKE

Tomislav Sekur

Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Katedra za makroekonomiju i gospodarski razvoj

UVOD

Originalni CEFTA Sporazum potpisan je 1992. godine između Poljske, Mađarske, Češke i Slovačke u Krakovu u Poljskoj. Glavni ciljevi Sporazuma su bili: unaprjeđenje harmoničnijeg razvoja ekonomskih odnosa među zemljama članicama CEFTA-e putem ekspanzije trgovine koja vodi poboljšanju životnih i radnih uvjeta te većoj produktivnosti i financijskoj stabilnosti, stvaranje preduvjeta za slobodnu trgovinu među zemljama članicama što ujedno znači i uklanjanje prepreka trgovini koje će u konačnici pridonijeti razvoju i ekspanziji svjetske trgovine (CEFTA, 1992., str. 2.). Slovenija se pridružila udruženju 1996., Rumunjska 1997., a Bugarska 1999. godine. Hrvatska je bila prva zemlja Zapadnog Balkana koja je postala članicom CEFTA-e 2003. godine. Nakon ulaska Hrvatske uslijedila su prva napuštanja udruženja. Poljska, Mađarska, Slovačka, Slovenija i Češka su pristupile Europskoj uniji 2004. godine što je automatski značilo prestanak njihovog članstva u CEFTA-i. Budući da su u udruženju ostale Hrvatska, Rumunjska i Bugarska, a približavanje 2007. godine je značilo da Hrvatska ostaje jedina članica CEFTA-e zbog pristupa Rumunjske i Bugarske u EU, krenulo se u pregovore o pristupu ostalih zemalja Zapadnog Balkana CEFTA-i. Nakon pristupa Makedonije 2006. godine, u prosincu iste godine u Bukureštu se potpisivanjem novog CEFTA 2006 sporazuma dokidaju dotadašnja 32 bilateralna sporazuma koja su regulirala trgovačke odnose među zemljama jugoistočne Europe. Stvoren je novi okvir regionalne suradnje koji je preuzeo dotadašnje aktivnosti Pakta o stabilnosti za jugoistočnu Europu. Kriteriji primitka Hrvatske i Makedonije u CEFTA-u su ublaženi kako bi pristupiti mogle i ostale članice Zapadnog Balkana (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija i Kosovo¹) i Moldavija. Od 2007. godine kada su primljene nove članice, oformljen je sastav CEFTA-e kakav i danas postoji. Za hrvatske izvoznike ovakav sastav zemalja, koji uključuje četiri zemlje bivše Jugoslavije, predstavlja idealnu priliku za bolji plasman njihovih proizvoda jer je riječ o tržištu kojem su mnoge robne marke već dobro poznate te su troškovi ulaska na spomenuto relativno niži u odnosu na ostale zemlje (Vlahinić-Dizdarević, 2006., str. 88.).

¹ Budući da je Hrvatska priznala Kosovo kao nezavisnu državu 19. 03. 2008. godine, u analizi regionalnih trgovačkih tijekova Kosovo će se tretirati kao ravnopravan član CEFTA-e 2006, naravno, koliko to budu dopuštali dostupni podaci.

Osim ciljeva preuzetih iz prijašnjeg Sporazuma, novi ciljevi su usklađeni s propisima WTO-a pa se velika pažnja posvetila trgovini uslugama, zaštiti intelektualnog vlasništva, javnoj nabavi i državnoj pomoći, stvaranju boljih uvjeta za poticanje investicija, itd. Naravno, nisi izostavljeni klasični ciljevi potpune eliminacije (ne)trgovačkih barijera što je svojstveno svakom udruženju slobodne trgovine. Osnovna namjera ovakvih ciljeva trgovinske liberalizacije je postizanje sustavnog ekonomskog razvoja popraćenog rastom prosperiteta i smanjenja nezaposlenosti. Takvom scenariju teži i Hrvatska i zato je od izuzetne važnosti ispitati u kojoj je mjeri Hrvatska iskoristila koristi slobodne trgovine koje ekonomska teorija ističe te ima li prostora za daljnji napredak na onim područjima gdje nije u potpunosti iskoristila sav svoj trgovinski (uglavnom izvozni) potencijal. Jasno da ključ jačanja tog potencijala treba prvo tražiti na tržištima sebi sličnih zemalja i na taj način razviti nedvosmisleno trgovinsku strategiju koja će s jedne strane odražavati specifičnosti i potrebe razvoja hrvatskog gospodarstva, a s druge strane se neće kositi s ciljevima i propisima regionalnog udruženja. Dakle, zbog izuzetne važnosti regionalne trgovine, u nastavku će glavni fokus biti na ocjeni utjecaja krize na tijekom razmjene između Hrvatske i regije.

Početak i širenje globalne ekonomske krize

Kriza, s kojom se suočilo svjetsko gospodarstvo, spada u red najtežih poremećaja koje su pogodile kapitalističko društvo u zadnjih 100 godina. Jedina dva događaja koja se mogu mjeriti s teškim trenutnim stanjem globalne ekonomije su Velika depresija iz 1929.-1932. godine i stagflacija iz 1970.-ih koja je otežala proces ekonomskog restrukturiranja i produbila ekonomsko – socijalne konflikte (Gamble, 2010.).

Iako se iz sadašnje točke gledišta čini da se nastup krize mogao predvidjeti godinama unaprijed, u jesen 2008. godine je postalo jasno da je za SAD, kao najjače gospodarstvo svijeta, službeno počela kriza. Niske kamatne stope, lako dostupni i povoljni krediti, blaga regulacija i toksične hipoteke (*toxic mortgages*) su bili glavni razlozi praska stambenog balona (*housing bubble*) i širenja krize. Trilijuni dolara investiranih u rizične hipoteke proželi su financijski sustav u obliku hipotekarnih vrijednosnih papira i kad se balon rasprsnuo, sva tržišta povezana sa stambenim tržištem bila su suočena s problemima (The Financial Crisis Inquiry Report, 2011.) Ozbiljnost krize se ogledala u kolapsu samog centra financijske moći: nisu pogođene minorne i periferne banke, nego najjači igrači u branši². Kako bi se spriječila katastrofa na vidiku, u pomoć privatnom sektoru uskočila je država, odnosno nacionalne vlade koje su reagirale na različite načine: krenulo se u nacionalizaciju velikih poduzeća, predlagale su se razne mjere za stimulaciju fiskusa, a kamatna stopa se radi poticanja investicija spuštala do ništice. Upravo je na političkoj sceni kriza iznjedrila pregršt intervencija i političkih inovacija što nije pomoglo nekim vladama da zadrže pobje-

² Propast Lehman Brothersa u rujnu 2008. godine je označila vrhunac krize u SAD-u i pokrenula veliku paniku među investitorima širom svijeta. Nakon bankrota Lehman Brothersa, koji se smatra najvećim bankrotom u povijesti SAD-a, strah se proširio među najveće financijske kompanije svijeta jer su itekako postale svjesne da nitko od njih nije „dovoljno velik“ da može olako shvatiti opasnosti krize (Fox, 2009.).

renje svojih glasača – mijenjale su se vlade SAD-a, Japana, Islanda i Grčke (Gamble, 2010.). Iako se početak krize neosporno može pripisati događanjima u SAD-u, kriza je u ostatku svijeta iskristalizirala probleme karakteristične svakoj državi. Prema podacima IMF-a pad godišnje stope BDP-a u 2009. godini za odabrane zemlje je iznosio: Njemačka 4,7%, Japan 5,2%, Velika Britanija 4,9%, SAD 2,6%, Eurozona 4,1% i Meksiko 6,5%³. Također, Međunarodni monetarni fond predviđa da će gubitak europskih financijskih institucija biti možda čak i veći od gubitaka američkih banaka. Posebno su ugrožene njemačke i austrijske banke zbog plasmana rizičnih kredita u istočnoj Europi (Neil Baily i Elliot, 2009.).

Ekonomska i financijska kriza se iz SAD-a proširila u svijet djelovanjem dva mehanizma. Prvo, u uvjetima globalizacije, kada su nacionalna gospodarstva međusobno povezana kao nikada do sada, integriranost u svjetsko gospodarstvo, koje nema alternativu, za sobom povlači i visok stupanj ekonomske međuovisnosti. Kada kriza zahvati najjače gospodarstvo svijeta, ona se neizbježno prelijeva iz jedne zemlje u drugu uzrokujući domino efekt kojeg ne mogu izbjeći niti mala gospodarstva poput Hrvatske i ostalih zemalja CEFTA-e 2006. Labava regulacija američkog financijskog tržišta i visokorizična kreditna aktivnost privukla je financijske institucije iz cijelog svijeta da, uz domaće institucije, čine znatan dio kupaca američkih obveznica. Kako je velik broj američkih obveznica bio vezan uz ugovore o hipoteci, propast hipotekarnog tržišta u SAD-u je potaknuo nagli pad cijena svih dionica te uzrokovao velike gubitke kako američkim, tako i stranim investitorima.

Drugo, kriza u SAD-u je izazvala jak poremećaj u svjetskoj trgovini budući da je trgovina jedan od glavnih kanala globalizacije. Kako je uvoz SAD-a bila značajna komponenta svjetske potražnje tijekom snažnog svjetskog gospodarskog rasta, tako je i slabljenje američke osobne potrošnje imalo negativne učinke na obujme izvoza većine zemalja (Neil Baily i Elliot, 2009.). Međutim, narušeni globalni trgovački tijekovi predstavljaju manju prijatnu svjetskoj trgovini i outputu. Puno veća opasnost dolazi od protekcionističkih mjera kojima zemlje nastoje zaštititi radna mjesta i dohotke. Koliko god razumne da jesu takve težnje, one neće povećati domaću, ali zasigurno će smanjiti globalnu zaposlenost i output. K tome, jednom postavljene protekcionističke mjere puno se teže ukidaju i u tom slučaju mogu predstavljati dugoročnu prepreku normalnom rastu svjetskog outputa (Krueger, 2009.). No, jedan od pozitivnih ishoda krize je i izostanak nametanja većih trgovačkih barijera, barem što se tiče članica WTO-a, unatoč velikom rastu nezaposlenosti u mnogim zemljama (WTO, 2010.).

Ukupan obujam svjetske trgovine je u 2009. godini smanjen za 12,2% što je manje nego smanjenje trgovine u terminima USD od 22,6%. Ovakav nesrazmjer je posljedica pada cijena nafte i primarnih proizvoda. Treba istaći da je smanjenje svjetske trgovine u 2009. godini najozbiljnije koje se dogodilo od 1965. godine. Otada, svjetska trgovina je smanjena u još tri navrata: -7% u 1975., -2% u 1982. i -0,2% u 2001. godini.

³ Svjetski output, mjeren BDP-om, je opao za 2,3% u 2009. godini što predstavlja prvi značajniji pad svjetskog BDP-a od Drugog svjetskog rata. Zajedno sa smanjenjem svjetske trgovine, ovakav razvoj događaja bez sumnje se može usporediti s Velikom depresijom iz 30.-ih godina 20. stoljeća (WTO, 2010.)

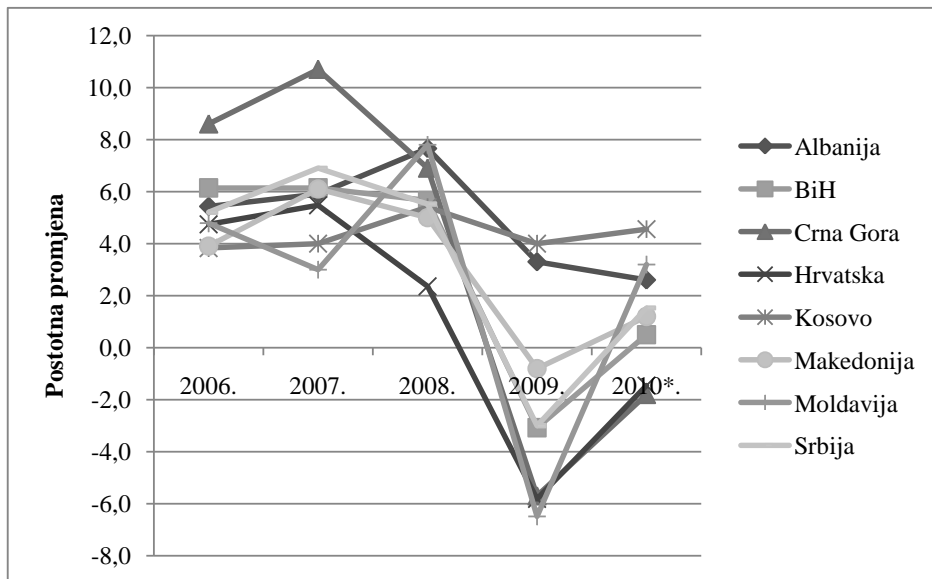
Posljednji pad svjetske trgovine je bio puno veći nego što su to mnogi ekonometrijski modeli predvidjeli uzimajući u obzir pad BDP-a, a kao primarni uzrok se navodi nagli pad svjetske potražnje (WTO, 2010.).

Prema izvješću nacionalne komisije o uzrocima financijske i ekonomske krize u SAD-u (2011.) istražno povjerenstvo je donijelo svoje mišljenje o uzrocima i posljedicama krize izazvane u SAD-u. Među najvažnijim zaključcima, povjerenstvo ističe da se kriza mogla izbjeći. Mnogi znakovi upozorenja, poput neodrživog rasta cijena stanova i kuća, dramatičnog porasta hipotekarnih dugova te eksplozije bezuvjetnog pozajmljivanja i sekuritizacije, nisu bili dovoljni da se opasnost prepozna i spriječi kriza. Nadalje, financijska regulacija i nadzor su podbacili što je uvelike ugrozilo stabilnost financijskog tržišta. Velika krivica pada i na loše korporativno upravljanje rizicima, pretjerano posuđivanje, nedostatak transparentnosti u poslovanju i izvještavanju, nespreman odgovor vlade na krizu, gubitak odgovornosti i etičnosti, itd.

Utjecaj krize na regionalnu trgovinsku razmjenu

Kao uvod u analizu utjecaja globalne ekonomske krize na tijekove trgovine zemalja članica CEFTA-e 2006, prvo treba odrediti prijelomnu godinu nastupa krize u zemljama regije. Najbolji način uočavanja nastupa krize je analiza kretanja BDP-a kroz godine. (Grafikon 1.)

Grafikon 1. Stope rasta BDP-a za zemlje CEFTA-e 2006.

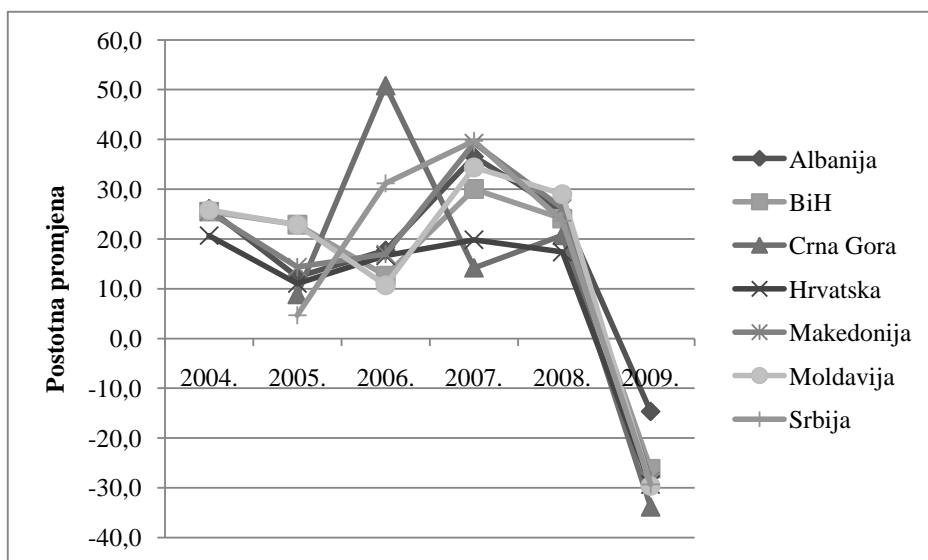

Izvor: www.imf.org

Do 2009. godine, sve zemlje CEFTA-e 2006. bilježe rast BDP-a, iako su već 2007. i 2008. godina bile uvertira u usporavanje rasta za većinu zemalja (npr. Hrvatska je 2008. godine zadržala pozitivnu stopu rasta BDP-a, ali je ona s 5,5% 2007. godine pala na 2,4% sljedeće godine). Kriza se rasplamsala 2009. godine kada sve zemlje, osim Albanije i Kosova, bilježe negativne stope rasta BDP-a. Najveći pad BDP-a u 2009. godini su zabilježile Moldavija (-6,5%) i Hrvatska (-5,8%). Dakle, kriza, koja je počela u SAD-u 2007./2008. godine i proširila se na ostatak svijeta, u Hrvatsku i ostale zemlje regije nastupila je 2009. godine. Kad je riječ o naznakama izlaska iz krize za 2010. godinu, prema procjenama MMF-a jedino Hrvatska i Crna Gora će i dalje biti na listi zemalja u regiji s negativnom stopom rasta BDP-a. Očito da turizam kao jaka izvozna djelatnost ovih dviju zemalja neće biti dovoljan da pogura gospodarstvo u pozitivnom smjeru.

Što se tiče kretanja trgovačkih tijekova, do 2009. godine godišnje stope promjene ukupnog volumena vanjske trgovine zemalja CEFTA-e 2006 su bile pozitivne i kretale su se po raznolikim stopama od 4,7% (najmanju stopu zabilježila je Srbija 2005. godine) do najviše 50,8% (Crna Gora, 2006. godine). (Grafikon 2.) U 2009. godini, kada je kriza načela gospodarski rast i smanjena je opća ekonomska aktivnost zemalja CEFTA-e, strani sektor se nije uspio nametnuti kao karika koja će zadržati domaći proizvod i standard na postojećoj razini. Umjesto toga, stope promjene vanjske trgovine koje su bile nestabilne, ali ipak pozitivne prije razdoblja krize naglo su počele tonuti, pa čak i dublje od stopa BDP-a. Sve zemlje regije su smanjile volumen trgovine 2009. u odnosu na prethodnu godinu za otprilike trećinu, uz izuzetak Albanije koja je zabilježila manji pad ukupne vanjske trgovine za -14,7% (prosječan pad izvoz za

Grafikon 2. Promjena ukupne vanjske trgovine zemalja CEFTA-e 2006.

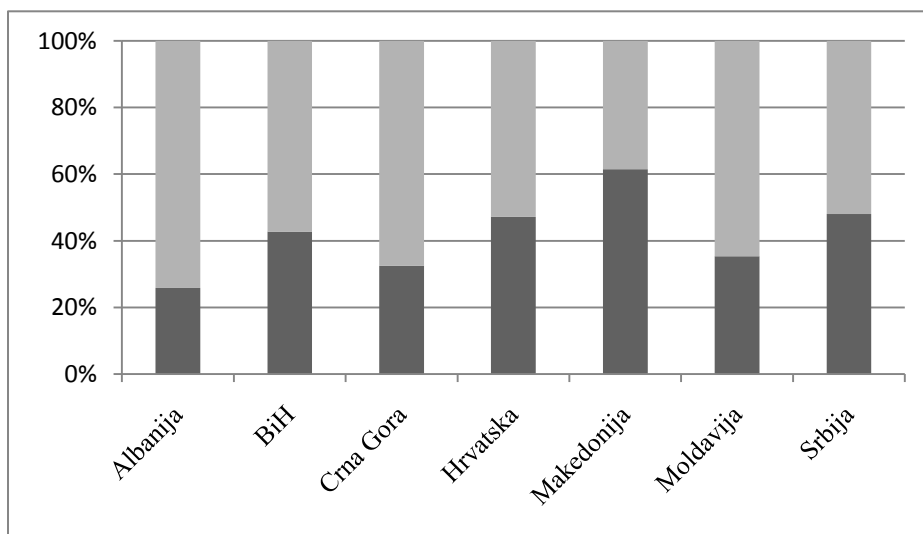

Izvor: www.wto.org

sve zemlje CEFTA-e 2006. je 2009. godine iznosio -23,8%, dok je prosječan pad uvoza iznosio -28,6%). Usporedbe radi, pad BDP-a područja CEFTA-e je u 2009. godini iznosio -2,2%, a pad ukupne trgovine promatranog prostora je bio -27,4% što upućuje na sinkronizirane putanje kretanja ovih dviju varijabli.

Promatrajući posebno izvoz u odnosu na uvoz, prvi je u periodu do 2009. godine pokazivao skromnije stope rasta uz veće oscilacije (neke zemlje poput Moldavije u 2006. godini i Crne Gore u 2007. godini su bile suočene s padom izvoza u odnosu na prethodne godine). Stanje odnosa izvoza i uvoza, odnosno, pokrivenost uvoza izvozom, nit za jednu zemlju Sporazuma nije obećavajuća. Pokrivenost uvoza izvoza za prosjek perioda 2006.-2008., dakle prije krize, za CEFTA-u iznosi oko 45,4%. Po tom pitanju, u najlošijoj poziciji je Crna Gora čiji izvoz pokriva tek 32,5% uvoza za promatrani period, dok jedino izvoz Makedonije uspijeva pokriti više od polovice uvoza i iznosi 61,5%. (Grafikon 3.) Kriza 2009. godine nije posebno utjecala na ovaj pokazatelj: minorna poboljšanja pokrivenosti uvoza izvozom su imale Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Moldavija i Srbija, a Albanija, Crna Gora i Makedonija su zabilježile pogoršanje pokrivenosti, od kojih jedino odskoče Makedonija čija je pokrivenost uvoza izvozom 2009. godine smanjena za oko 8 postotnih bodova u odnosu na promatrani prosjek perioda 2006.-2008. (s 61,5% na 53,4%).

Grafikon 3. Pokrivenost uvoza izvozom za zemlje CEFTA-e 2006 (prosjeak 2006.-2008., u postocima)

Izvor: www.wto.org

Dakle, sve zemlje u regiji imaju negativnu neto izvoznju statistiku, a najveći regionalni minus u apsolutnom smislu ima Hrvatska (neto izvoz je 2008. godine iznosio

-16,6 milijarde USD). Međutim, Hrvatska ima i najveći BDP među zemljama CEFTA-e 2006, što njezin deficit robne razmjene u relativnom odnosu na BDP ne čini najvećim u regiji. Dapače, on je najmanji i iznosi oko 24% BDP-a 2008. godine, a najveći deficit u odnosu na BDP imaju Moldavija (54,6%) i Crna Gora (47,9%). (Tablica 1. i 2.) Nastup krize 2009. godine je povoljno djelovao na deficite robne razmjene zemalja CEFTA-e jer su isti smanjeni u svim zemljama. Razlog tome leži u činjenici da je za većinu zemalja, osim Albanije i Makedonije, postotni pad uvoza 2009. godine u odnosu na prethodnu godinu bio veći od pad izvoza. Ali bez obzira što se radi o približno jednakim postocima smanjenja uvoza i izvoza u odnosu na prethodnu 2008. godinu, ključna stvar, koja je pogodovala smanjenju deficita, je veći apsolutni iznos smanjenja uvoza od izvoza (na primjer, iako je izvoz Makedonije 2009. godine pao u odnosu na prethodnu godinu za 32,3% ili 1,3 milijarde USD, a uvoz za 26,4%, odnosno 1,8 milijarde USD, deficit robne razmjene se ipak smanjio za 522 milijuna USD).

Tablica 1. Deficit robne razmjene (milijarde USD)

Zemlja	2006.	2007.	2008.	2009.
Albanija	-2,26	-3,11	-3,90	-3,46
BiH	-4,02	-5,57	-7,17	-4,84
Crna Gora	-1,07	-1,59	-2,17	-1,29
Hrvatska	-11,13	-13,47	-16,62	-10,73
Makedonija	-1,36	-1,87	-2,87	-2,35
Moldavija	-1,64	-2,35	-3,31	-1,99
Srbija	-6,74	-9,73	-11,90	-7,24

Izvor: www.imf.org; www.wto.org

Također, tijekom 2009. godine, smanjili su se i udjeli deficita robne razmjene u BDP-u svih članica Sporazuma. (Tablica 2.)

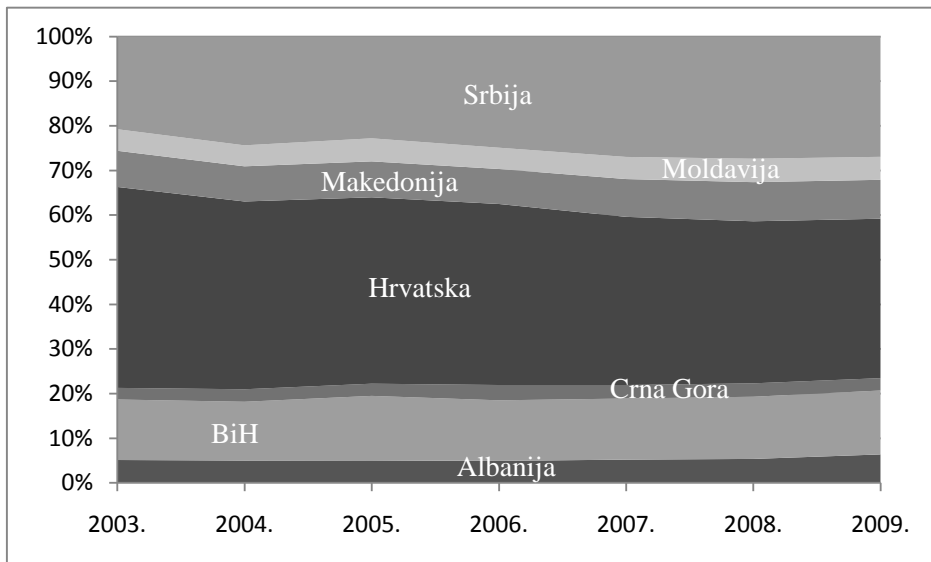
Tablica 2. Udio deficita robne razmjene u BDP-u (%)

Zemlja	2006.	2007.	2008.	2009.
Albanija	25,1	29,1	30,0	28,3
BiH	32,6	36,6	38,7	28,4
Crna Gora	39,5	43,2	47,9	30,9
Hrvatska	22,7	23,0	24,0	15,8
Makedonija	21,4	22,9	29,2	25,1
Moldavija	48,2	53,4	54,6	36,8
Srbija	23,0	24,7	24,4	16,8

Izvor: www.imf.org; www.wto.org

Prema trgovačkoj snazi, odnosno veličini ukupne vanjske trgovine (izvoz plus uvoz) Hrvatska zauzima prvo mjesto među zemljama CEFTA-e što odgovara također prvoj poziciji Hrvatske prema veličini BDP-a među zemljama članicama. U strukturi ukupne vanjske trgovine CEFTA-e 2008. godine sudjeluje s 37,3%. Kriza iz 2009. godine nije poremetila ove odnose pa zemlja s najvećim udjelom u ukupnoj vanjskoj trgovini CEFTA-e ostaje Hrvatska (36,9%), dok Crna Gora i dalje ima najmanji udio i on iznosi 2,1%. (Grafikon 4.)

Grafikon 4. Udjeli zemalja članica u ukupnoj vanjskoj trgovini CEFTA-e 2006

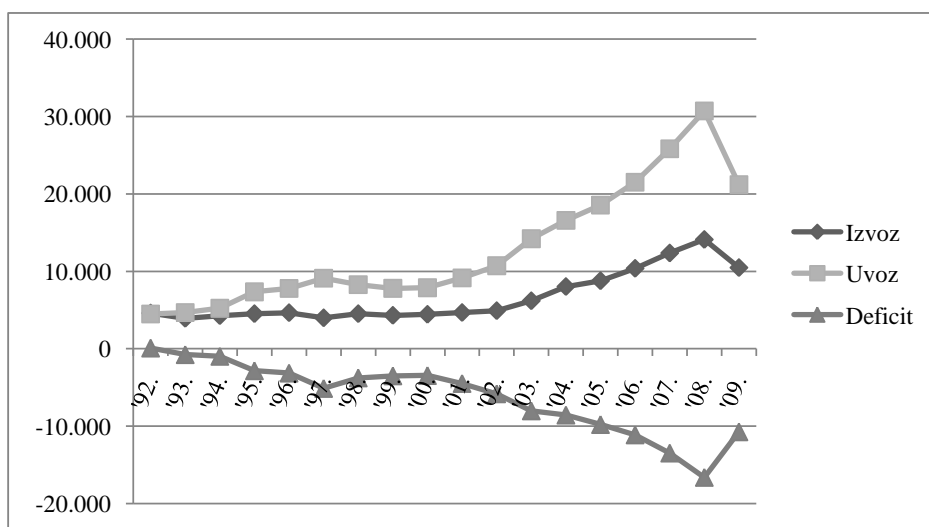
Izvor: www.wto.org

Provedena analiza nedvojbeno upućuje na zaključak da niti jedna zemlja članica CEFTA-e 2006. nije ostala imuna na globalnu ekonomsku krizu. Započeta u SAD-u, kriza je u kratkom roku pokucala na vrata Hrvatskoj i ostalim zemljama Sporazuma umanjujući njihove, uvoze – što je dobro, te outpute i izvoze – što je loše. Iako su navedene ekonomske varijable smanjene, članice CEFTA-e su uglavnom održale međusobne omjere gospodarske snage i veličine vanjske trgovine pa kriza nije iznjedrila niti jednu zemlju s čarobnom formulom savladavanja i izlaska iz iste. Međutim, prognoze za 2010. godinu daju šansu zemljama CEFTA-e da se vrate na putanje prijeko potrebnog rasta BDP-a, što bi za sobom jamačno uzrokovalo i oporavak vanjske trgovine. Nažalost, Hrvatska će najvjerojatnije ostati izvan tog kluba i ovu godinu završiti s padom BDP-a od -1,5%. Stoga će nastavak teksta biti usmjeren na analizu vanjske trgovine Hrvatske temeljenu na najnovijim podacima i u kontekstu regionalne suradnje kao mogućeg katalizatora bržeg gospodarskog i trgovinskog oporavka.

Hrvatska vanjskotrgovinska regionalna razmjena u uvjetima globalne krize

Hrvatsku vanjskotrgovinsku politiku karakterizira mnoštvo problema koji otežavaju rast i razvoj hrvatskog gospodarstva. Izvozna strategija, kao lokomotiva cjelokupnog razvoja hrvatskog gospodarstva, praktički ni ne postoji, a jak neproduktivni uvozni lobi koči razvoj onih djelatnosti za koje Hrvatska ima dobre preduvjete proizvodnje⁴. Snažan tečaj kune već duži niz godina nikako ne pogoduje hrvatskim izvoznicima jer proizvodi gube na konkurentnosti u odnosu na strane. No, pitanje je bi li deprecijacija kune pomogla hrvatskom izvozu budući da Hrvatska ne proizvodi dobra koja su interesantna svjetskom tržištu. Uostalom, preko 70 posto hrvatskog izvoza čine proizvodi niske tehnološke sofisticiranosti čija je dodana vrijednost mala (Primorac, 2010.).

Grafikon 5. Izvoz, uvoz i deficit vanjskotrgovinske razmjene Hrvatske od 1992. do 2009. godine (milijuni USD)

Izvor: www.wto.org

Od hrvatskog osamostaljenja pa do danas, vanjskotrgovinska razmjena bojuje od kroničnog deficita koji se k tome još i povećava. (Grafikon 5.) Skroman plus vanjskotrgovinske bilance zabilježen je samo davne 1992. godine kada je iznosio tek 97 milijuna USD, a odonda neprekidno raste uz kratak period 1998.-2000. kad se smanjuje. Najveći deficit je zabilježen 2008. godine, neposredno prije krize, i iznosio

⁴ Poljoprivreda se može istaknuti kao sektor gospodarstva kojeg naročito ugrožava prekomjeran uvoz. Kao posljedica deindustrijalizacije i loše gospodarske politike Hrvatska je postala uvoznik mnogih poljoprivrednih proizvoda poput voća i povrća kojeg je 2008. godine uvezeno u vrijednosti 300 milijuna eura. Uvoze se smokve, krumpir, menta, hren, grožđe, itd. Dakle, proizvodi po kojima je Hrvatska nekad bila poznata danas su većinom dio uvoznog asortimana. Osim toga, radi se o proizvodima koji ne zahtijevaju naprednu tehnologiju uzgoja. (Prnjak, 2010.).

je -16,6 milijardi USD. Kriza je uzrokovala smanjenje deficita za 35,4% i on je 2009. godine bio na otprilike istoj razini kao u 2006. godini, odnosno, 10,7 milijarde USD. Ovakvo jednokratno smanjenje deficita bi se moglo produžiti na još par godina i sigurno će biti popraćeno smanjenjem BDP-a, što nije dobar recept sve dok se izvoz, a prije toga proizvodnja, ne trgnu iz stanja letargije u kojeg su upali još ranih devedesetih godina 20. stoljeća.

Zabrinjavajući deficit vanjskotrgovinske razmjene Hrvatske s ostatkom svijeta se može dekomponirati s obzirom na grupacije zemalja s kojima se ostvaruje. Prema podjeli po ekonomskim grupacijama zemalja Hrvatskog zavoda za statistiku, Hrvatska je u 2008. godini ostvarila deficit sa svim grupacijama osim CEFTA-e i OPEC-a⁵. S obzirom da je Hrvatska članica CEFTA-e 2006., daljnji tekst će biti usmjeren uglavnom na analizu regionalnog segmenta hrvatske vanjske trgovine.

Potpisivanje Sporazuma svakako pogoduje jačanju trgovačkih veza među zemljama regije, ali može imati i određene netrgovinske implikacije. Prema postojećoj ekonomskoj literaturi regionalni trgovački sporazumi pozitivno utječu na zemlje koje znatno trguju međusobno i prije uspostavljanja trgovinske integracije. Međutim, ovakvo stajalište nije u potpunosti točno. Naime, ukoliko je robna razmjena bila intenzivna i prije integracije, regionalni sporazumi će najviše utjecati na smanjenje carinskih prihoda. Teorijska je pretpostavka da koristi od rastuće trgovine unutar regije imaju razvijenije zemlje čija je struktura trgovine najbližnja svjetskom prosjeku. U slučaju jugoistočne Europe (zapadnog Balkana), Hrvatska bi mogla najviše profitirati jer je njezina izvozna struktura raznolikija te sličnija svjetskom prosjeku, a hrvatski je izvoz unutar regije mnogo veći od uvoza, za razliku od većine zemalja CEFTA-e 2006. (Vlahinić – Dizdarević, 2006., str. 88.).

Hrvatski izvoz u zemlje CEFTA-e je 2008. godine iznosio oko 3.332,6 milijuna USD što čini 23,6% ukupnog hrvatskog izvoza. S druge pak strane, uvoz iz zemalja CEFTA-e je iznosio 2.239,6 milijuna USD, odnosno 5% ukupnog hrvatskog uvoza. (Tablica 3.)

Tablica 3. Raščlamba vanjskotrgovinske razmjene Hrvatske sa zemljama CEFTA-e 2006. u 2008. g. (milijuni USD i postoci)

Zemlja	Izvoz	Postotni udio	Uvoz	Postotni udio
Albanija	44,38	1,3	4,78	0,3
BiH	2.177,81	65,3	819,38	53,0
Crna Gora	186,88	5,6	7,07	0,5
Makedonija	143,08	4,3	278,82	18,0
Moldavija	2,03	0,1	8,74	0,6
Srbija	778,45	23,4	428,15	27,7
Ukupno CEFTA 2006.	3.332,63	100	1.546,94	100

Izvor: www.dzs.hr

⁵ Ukupan suficit sa zemljama OPEC-a je u 2008. godini iznosio 219,6 milijuna USD.

Od zemalja članica, Bosna i Hercegovina istupa kao najvažniji partner unutar CEFTA-e. No, pored toga, vrijednost ukupne vanjskotrgovinske razmjene s BiH od 2.997,2 milijuna USD je svrstala tu zemlju na visoko četvrto mjesto najvažnijih trgovačkih partnera Hrvatske u 2008. godini uopće. Važnost razmjene s BiH proizlazi iz činjenice da je to druga najvažnija destinacija za hrvatske izvoznike (izvoz u BiH je iznosio 2.177,8 milijuna USD što je za 516,3 milijuna USD manje od izvoza u Italiju) što u kombinaciji s dosta slabijim uvozom u Hrvatsku iz BiH rezultira najvećim suficitom vanjskotrgovinske bilance (1.359 milijuna USD). Sljedeći najveći suficit je također ostvaren sa zemljom članicom CEFTA-e, a to je Srbija (350,3 milijuna USD). Hrvatska je 2008. godine u Srbiju izvezla robe u vrijednosti 778,5 milijuna USD, a uvezla u vrijednosti od 428,2 milijun USD što čini Srbiju desetim najvažnijim trgovačkim partnerom Hrvatske. Crna Gora također spada u red važnijih trgovačkih partnera, ali ne po ukupnom obujmu trgovine prema kojem zauzima tek 32. mjesto, nego zato što je suficit ostvaren s Crnom Gorom četvrti najveći u vanjskotrgovinskoj bilanci Hrvatske (179,6 milijuna USD). Od ostalih zemalja CEFTA-e 2006, Hrvatska je ostvarila suficit još s Albanijom (39,6 milijuna USD) dok je s Makedonijom i Moldavijom 2008. godine zabilježen deficit robne razmjene (-135,7 i -6,7 milijuna USD, respektivno).

Iz navedenih brojki se može zaključiti da je novi sporazum CEFTA, bez obzira na negativne konotacije, koje je izazvao prilikom potpisivanja, hrvatskim poduzećima otvorio tržište s oko 27 milijuna potrošača. I zaista, razmjena sa CEFTA-om 2006. predstavlja svjetlu točku vanjskotrgovinske razmjene, prvenstveno zbog značajnog suficita koji se generirao od početka potpisivanja Sporazuma. Stoga je posebno važno istaknuti da je i za vrijeme krize 2009. godine održan navedeni suficit kojeg je ipak nagrizla kriza pa je smanjen za oko trećinu. Smanjenje hrvatskog izvoza i uvoza u CEFTA-u za oko 31,8% (razlika je tek 3,3 postotna boda u prilog uvoza koji je manje smanjen) ne znači da je apsolutno smanjenje podjednako (izvoz iz Hrvatske u CEFTA-u je smanjen za 1.093 milijuna USD, a uvoz za 456,7 milijuna USD) što u konačnici i rezultira smanjenjem suficita robne razmjene s promatranim udruženjem. Promatrajući svaku zemlju zasebno, kriza je u globalu naštetila trgovačkim odnosima Hrvatske sa zemljama članicama CEFTA-e, uz par iznimaka. (Tablica 4.)

Tablica 4. Usporedba kretanja BDP-a i ukupne robne razmjene Hrvatske sa zemljama CEFTA-e 2006.

	Rast/pad BDP-a ¹ u 2009.	Ukupna robna razmjena		Apsolutna promjena	Postotna promjena
		2008.	2009.		
Albanija	3,3	49,15	39,71	-9,44	-19,2%
BiH	-3,1	2.997,19	1.914,61	-1.082,58	-36,1%
Crna Gora	-5,7	193,95	227,40	33,44	17,2%
Makedonija	-0,8	421,91	298,28	-123,63	-29,3%
Moldavija	-6,5	10,76	6,37	-4,40	-40,8%
Srbija	-3,0	1.206,61	843,56	-363,04	-30,1%

Izvor: www.dzs.hr

Napomene: ¹Pad BDP-a Hrvatske je u 2009. godini iznosio -5,8%.

²u milijunima USD.

Hrvatska je najveći pad vanjskotrgovinske razmjene u apsolutnim terminima zabilježila s najvažnijim trgovačkim partnerom Bosnom i Hercegovinom. Ukupan obujam vanjske trgovine je s tom zemljom u 2009. godini smanjen za otprilike 1.083 milijuna USD, odnosno 36,1% (izvoz je smanjen za 830,7 milijuna USD, dok je uvoz smanjen za 252 milijuna USD). Najmanje apsolutno, ali ujedno i najveće relativno smanjenje vanjskotrgovinske razmjene u 2009. godini je ostvareno s regionalnim autsajderom Moldavijom te je ionako slaba razmjena smanjena za oko 40,8%. Crna Gora je jedina zemlja s kojom je Hrvatska u uvjetima krize povećala vanjskotrgovinsku razmjenu za 17,2%. No, povećanje nije zabilježeno u obje kategorije trgovine, tj. uvoz iz Crne Gore je u 2009. godini povećan za čak 702%, dok je izvoz iz Hrvatske u Crnu Goru smanjen 8,7%.

Uz CEFTA-u, važan vanjskotrgovinski partner Hrvatske u obliku formalne grupacije zemalja predstavlja i Europska unija s kojom je 2008. godine ostvareno otprilike 63% ukupne hrvatske robne razmjene. Kriza iz 2009. godine također se odrazila i na robnu razmjenu Hrvatske s Europskom unijom te je ona smanjena u odnosu na 2008. godinu za 30,6%. Niti ovdje, izvoz i uvoz nisu smanjeni u jednakoj mjeri. Izvoz je smanjen za oko 26,1% dok je uvoz umanjnjen za 32,5% što je pogodovalo i smanjenju vanjskotrgovinskog deficita s Europskom unijom za 37,5%.

Prema preliminarnim podacima Državnog zavoda za statistiku, pozitivan trend smanjenja deficita robne razmjene Hrvatske nastavljen je i u 2010. godini te je on u odnosu na 2009. godinu smanjen za 23%. Smanjenje deficita je praćeno padom uvoza za 5,4%, dok izvoz nije nastavio dinamiku smanjenja iz 2008. godine nego je on povećan, i to za 12,5%. Iako ovakav trend smanjena uvoza i povećanja izvoza pogoduje smanjenju velikog vanjskotrgovinskog deficita Hrvatske, daljnji pad uvoza nije poželjan jer on može biti rezultat domaće ekonomske stagnacije i smanjene potrošačke moći hrvatskih građana. Isti zaključak vrijedi i za trgovinu s Europskom unijom s kojom je Hrvatska i u 2010. godini poboljšala saldo vanjskotrgovinske bilance i to na način da je povećan izvoz u Uniju za 18,3%, dok je uvoz smanjen za 5,3% u odnosu na 2009. godinu. S druge strane, trgovinska suradnja s CEFTA-om 2006 je također zabilježila pozitivne trendove u 2010. godini te je uz povećanje izvoza i uvoza za otprilike isti postotak (3,3% izvoz i 3,5% uvoz) povećan i suficit s promatranim prostorom (za 3,1%).

ZAKLJUČAK

Snaga zadnje globalne ekonomske krize koja je uzdrmala svjetsko gospodarstvo može se mjeriti s krizom koja je zahvatila svijet 30.-ih godina 20. stoljeća. Ni sada nije izbjegnuto domino efekt te se kriza prelijevala iz jedne zemlje u drugu počevši od SAD-a. Hrvatska i zemlje regije nisu ostale imune na takve događaje, a ozbiljnost krize za Hrvatsku se najbolje može iščitati iz podatka da je u 2010. godini, uz Crnu Goru, jedina zemlja CEFTA-e 2006. koja još bilježi negativne stope rasta BDP-a. Prognoze za 2011. godinu govore o slabom gospodarskom oporavku Hrvatske te ju statistika IMF-a stavlja na zadnje mjesto među zemljama regije kad je riječ o rastu BDP-a za 2011. godinu. Stoga ne čudi da je u 2009. godini smanjen i izvoz i uvoz, dok je u 2010.

godini izvoz opet stao na noge i zabilježio pozitivnu stopu rasta, a uvoz nastavio trend smanjenja što može biti posljedica slabih performansi hrvatskog gospodarstva i, naročito, osobne potrošnje. Pozitivna strana utjecaja krize na Hrvatsku ogleda se u smanjenju deficita robne razmjene koji i u 2010. godini teži smanjenju. Posebno treba istaći da je deficit smanjen s Europskom unijom koja je najvažniji trgovački partner Hrvatskoj, a nakon pada suficita robne razmjene s CEFTA-om 2006. u 2009. godini, sljedeća godina je donijela oporavak trgovačke suradnje s regijom te je suficit porastao. Zbog povoljnog salda vanjskotrgovinske bilance sa zemljama CEFTA-e 2006. pripadnost ovom udruženju predstavlja izuzetno važnu komponentu hrvatske izvozne strategije i služi kao dobra priprema za prelazak Hrvatske na viši stupanj ekonomske integracije. Tada će vrijediti drukčija pravila i Hrvatska će, uz mnoštvo pogodnosti koje pruža Europska unija, neke morati i žrtvovati. Jedna od njih je i članstvo u CEFTA-i 2006. koje će prestati vrijediti za Hrvatsku, a dobre trgovačke rezultate s regijom treba održavati te prolongirati na razdoblje nakon ulaska u Europsku uniju.

LITERATURA

- Central European Free Trade Agreement (1992.), *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland, Krakow*, [online], dostupno na: <http://www.msz.gov.pl/bpt/documents/6058.pdf> [13.12.2010.]
- DZS – Državni zavod za statistiku (www.dzs.hr)
- Fox, J. (2009.), *Three Lessons of the Lehman Brothers Collapse*, Time [online], dostupno na: <http://www.time.com/time/business/article/0,8599,1923197,00.html>. [27.02.2011.]
- Gamble, A. (2010.), *New World Order? The Aftermath of Financial Crisis*, Political Insight Magazine, 1 (1), str. 17.-19, [online], dostupno na: <http://www.politicalinsightmagazine.com/?p=26> [16.11.2010.]
- IMF – International Monetary Fond (www.imf.org)
- Krueger, A. (2009.), *Protectionism and the crisis, The collapse of global trade, murky protectionism, and the crisis, Recommendations for the G20*, Centre for Economic Policy Research, London, str. 37-38.
- Neil Baily, M. i Elliott, D. J. (2009.), *The US Financial and Economic Crisis: Where Does It Stand and Where Do We Go From Here?, The Initiative on Business and Public Policy*, The Brookings Institution, Washington DC.
- Primorac, Ž. (2010.), Izvoz kao temelj razvoja Republike Hrvatske, 4. tribina HR+ foruma, VERN Veleučilište, Zagreb, 13. travnja 2010., dostupno na: <http://www.business.hr/hr/Naslovnica/Ekonomija/Deprecijacija-kune-ne-bi-puno-pomogla-izvozu> [17.11.2010.]
- Prnjak, H. (2010.), *Uvozimo čak i lavandu: Lobi se bogati, a nered u domaćem gospodarstvu caruje*, Večernji list [online], dostupno na: <http://www.slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/109981/Default.aspx> [19.11.2010.]

The Financial Crisis Inquiry Report (2011.), *Final Report of the National Commission on the Causes of the Financial and Economic Crisis in the United States*, Official Government Edition, Washington DC, dostupno na: http://c0182732.cdn1.cloudfiles.rackspacecloud.com/fcic_final_report_full.pdf. [23.02.2011.]

Vlahinić – Dizdarević, N. (2006.), *Makroekonomska pozicija Hrvatske na jugoistoku Europe: Trgovinski, investicijski i razvojni učinci*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka

WTO – World Trade Organization (www.wto.org)

WTO (2010.), *World Trade Report 2010, Trade in natural resources*, Annual Publication, Geneva, WTO